

מבט על, גיליון 305, 27 בדצמבר 2011

ישראל והאיחוד האירופי: חילוקי דעות או דיאלוג של חרשים

שמעון שטיין

החלטת ממשלת ישראל בדבר כוונתה לפרסם מכרז על בניית אלף יחידות דיור בגדה המערבית ובמזרח ירושלים, גררה כצפוי תגובה מצד הממונה על מדיניות החוץ והביטחון של האיחוד, הגב' אשטון. פחות צפויה הייתה תגובת ממשלת גרמניה וההודעה שפרסמו ארבעת חברות האיחוד האירופי החברות במועצת הביטחון – גרמניה, צרפת, בריטניה ופורטוגל. לתגובות אלו יש לצרף את הפרסום שניתן למסמך, שנכתב על ידי שגרירי נציגויות האיחוד בישראל ולפיו מציעים חלק מהנציגים להציב את סוגיית ערביי ישראל על סדר היום של האיחוד כמו גם את המחאה שהגיש שגריר האיחוד האירופי בישראל למשרד החוץ, בעקבות הריסת בתי פלסטינים בשטח אי-1. מחאה זו באה בעקבות מחאה שהוגשה כמה שבועות קודם לכן על ידי הנציבה לעניינים הומניטריים של האיחוד על רקע פינוי בדואים משטחי אי-1.

מעבר לתגובה הישראלית השגרתית, המלווה את הודעות הממונה על מדיניות החוץ והביטחון של האיחוד, הגב' אשטון, בנושא ההתנחלויות (זימון שגריר האיחוד לשיחה, לדוגמה), החלטת משרד החוץ לפרסם הודעה חריפה ואף מתלהמת בתוכנה הייתה חריגה בנוף של חילופי הדברים בין ישראל לאיחוד. האם יש בעיתוי הפרסום של שלל ההתבטאויות מצד חברות האיחוד בפרט והאיחוד ככלל, כמו גם בתוכן, כדי להצביע על שינוי בעמדת האיחוד ומה הסיבה לתגובת ישראל?

מבחינה כרונולוגית, היה זה דובר ממשלת גרמניה אשר הזדרז (19 בדצמבר 2011) לפרסם הודעת גינוי בעקבות החלטת ממשלת ישראל. בהודעה מובעת דאגה עמוקה בעקבות ההחלטה. לממשלת ישראל, נאמר בהודעה, צריך להיות ברור שההודעות הנמשכות בדבר בניית התנחלויות חדשות משגרות מסר הרסני בהקשר למאמץ לחידוש השיחות עם הפלסטינים. הודעות אלו חותרות תחת האמון שניתן בישראל אשר לרצונה לנהל משא ומתן. הדובר דורש מישראל לבטל בדחיפות את ההחלטה.

תוכן ההודעה והעובדה שממשלת גרמניה החליטה להגיב, מאפיינת את השינוי שחל בעמדת הקנצלרית בשנה החולפת. אם בעבר בחרה הקנצלרית להצניע את חילוקי הדעות בינה לבין ממשלת נתניהו בנושאים המדיניים ולהעדיף את הדיאלוג השקט, הרי שמאז ביקורה בישראל (סוף ינואר 2011), פינתה הדיסקרטיות את מקומה להבלטה פומבית של חילוקי הדעות וחוסר האמון כלפי ראש הממשלה. בהודעת הדובר נותנת הקנצלרית (שעדיין מהווה בלם בפני מגמות בקרב האליטה הפוליטית, שלא לדבר על הציבור הגרמני, שמוכן אף להרחיק לכת בהפגנת ביקורתו) ביטוי להסתייגות ממדיניות ממשלת ישראל בסוגיית הבנייה בשטחים (כולל במזרח ירושלים) וההשלכות שיש לצעדים חד-צדדיים אלה על המאמץ לחדש את השיחות בדרך לפתרון המוסכם של שתי מדינות.

את תגובתה הצפויה של הממונה על נושאי החוץ והביטחון של האיחוד, הגב' אשטון, יש לראות כחלק מריטואל קבוע כל אימת שמתקבלת החלטה בנושא הבנייה בשטחים. ההודעה האחרונה (ב-20 בדצמבר 2011) מצטרפת להודעות שהיא פרסמה באוקטובר ש.ז. (בעקבות ההחלטה לבנות בגבעת המטוס) ובנובמבר ש.ז. (בעקבות ההחלטה להאיץ בניית התנחלויות בתגובה להחלטת אונסק"ו בנושא הפלסטיני). בכל ההודעות חוזרים על-פי-רוב המוטיבים הקבועים, קרי: התנגדות להחלטה הנוגדת את החוק הבינלאומי וקריאה לבטל את ההחלטה המהווה פגיעה במאמץ לחדש את התהליך. לקטגוריה זו יש לצרף את המחאות הדיפלומטיות המוגשות מדי פעם בעקבות צעדים שישראל נוקטת – או מתכוונת לנקוט – שיש בהם כדי לשנות את אופי השטח, אשר מבחינת האיחוד יש בהן כדי להפר את המשפט הבינלאומי ולחבל במאמץ לחידוש ההידברות.

הודעת ארבעת חברות האיחוד החברות במועצת הביטחון בעקבות הדיווח שנמסר לחברות המועצה אודות המצב בישראל ובשטחים, אינה בבחינת מעשה שבשגרה. הדיון במועצת הביטחון ובסמוך לה, הודעת ממשלת ישראל - בנוסף למורת הרוח הנמשכת לנוכח צעדי ממשלת ישראל - חברו יחד להחלטה לפרסם את ההודעה בעיתוי בו היא פורסמה. בסימן האקטואליה מתייחסת ההודעה להחרפה באלמנט מצד המתנחלים, כולל שריפת המסגדים והקריאה ליישום חבילת הצעדים אותה קיבלה הממשלה ולמיצוי הדין עם האשמים. ההודעה חזרה על עמדותיו המוכרות של האיחוד, להן הוא נתן ביטוי בחודשים האחרונים. עמדות אלו כוללות בין היתר: ביקורת על המשך הבנייה, המסכנת, בין היתר, את פתרון שתי המדינות ופוגעות במאמצי הקוורטט לחדש את המשא ומתן לשלום, קריאה להפסקה מידית של פעילות הבנייה, קריאה לשני הצדדים להציג לקוורטט בהקדם הצעות מקיפות בסוגיות בטחון וגבולות (בהמשך להודעת הקוורטט מספטמבר ש.ז.), הבעת דאגה לנוכח הקיפאון בתהליך ותקווה לחידוש המשא ומתן ולסיומו המוצלח. ההודעה חוזרת על ארבעה מרכיבים הכרחיים להצלחת המשא ומתן: הסכמה על גבולות שתתבסס על קווי 1967 וחילופי שטחים שווים ומוסכמים, סידורי בטחון, פתרון צודק, הוגן ומוסכם של שאלת הפליטים, ומילוי השאיפות של שני הצדדים בנושא ירושלים, כאשר את מעמדה כבירה עתידית של שתי המדינות יש לפתור באמצעות משא ומתן.

ניתן לסכם ולומר כי העיתוי של הודעת ארבע חברות האיחוד לא נקבע על ידי האיחוד וכי אין בתוכן ההודעות בסוגיה המדינית כדי לחדש מהותית בעמדות האיחוד. (יש הגזמה בקביעת משרד החוץ בהודעתו על כך שפרשנות הודעת הארבע סותרת את רוח ותוכן הודעת הקוורטט מספטמבר 2011). התוספת הנוגעת לאלמנט המתנחלים ולשריפת המסגדים הינה מחויבת המציאות מבחינת עמדותיו העקרוניות של האיחוד שאינו רואה את הסוגיה כפנים ישראלית בלבד. חילוקי הדעות הבלתי ניתנים לגישור, שלא לדבר על הציפיות מישראל אשר לעיתים קרובות אינן מתאזנות באמצעות הבעת ציפיות דומות מהפלסטינים, הפכו ברבות השנים לחלק מדיאלוג החרשים, או אם נרצה, למונולוגים של האיחוד וישראל.

תגובת משרד החוץ (21 בדצמבר 2011), מבטאת תסכול ממה שניתפס על ידו כהפניית אצבע מאשימה והטלת אחריות לא פרופורציונאלית על ישראל למצב התהליך ובנוסף, קביעת רשימת עדיפויות מוטעית במה שנוגע לנושאים בהם יש לטפל. חלק מההאשמות המופיעות בתגובת משרד החוץ אינן מדויקות. ניתן להביע אי שביעות רצון מעמדות חברות האיחוד והאזורים כגוף כלפי סוריה מחד גיסא ואיראן מאידך גיסא, אך לא ניתן להאשימם בכך שנושאים אלה אינן נמצאים במקום גבוה בסדר יומן.

ציפיית ישראל הרשמית היא שעל רקע האירועים ההיסטוריים המתרחשים באזורנו והסוגיה האיראנית שאת משמעותיותה על האזור בכלל ועל ישראל בפרט, יניח האיחוד "לטפל", קרי - ההתנחלויות ויטפל בעיקר, קרי - בהתרחשויות לעיל. ספק אם ציפיותיה של ישראל יתגשמו. יותר מסביר להניח שעמדת האיחוד לגבי החינוניות בפתרון הסכסוך כתרומה ליציבות האזורית לא תשתנה ובהתאם גם הביקורת על ישראל במידה וזו תיתפס (כפי שהיא נתפסת כיום) כמצביה מכשולים דוגמת הבנייה בשטחים. זאת ועוד, אם עמדת שר החינוך, לפיה, לנוכח האירועים באזור יש לחשוב על אלטרנטיבות זולת הקמת מדינה פלסטינית, תהפוך לחלק מהשיח הרשמי, צפוי החיכוך בין ישראל לאיחוד האירופי להתעצם, אלא אם כן יגיע האיחוד למסקנה, כי את מקום הפיתרון המוסכם עד כה יתפוס פתרון המדינה האחת. ללמדך שאין בכוונת האיחוד לעבור לסדר היום, הבהיר הנשיא המיועד של הפרלמנט האירופי כי להיעדר התקדמות בתהליך השלום יהיו תוצאות בדמות חסימת אשור הסכמים לשדרוג היחסים בין ישראל לאיחוד.

לסיכום, טוב תעשה ממשלת ישראל אם במקום לתת פורקן לתסכולה, היא תקטין עד כמה שניתן את נקודות החיכוך עם אותן מדינות המהוות את "המיעוט המוסרי" כהגדרתנו ושחשיבותן האסטרטגית לעתידנו רבה. אם לא נדע לכלכל את צעדינו בתבונה, יימשך הסחף הדרמטי בתמיכתם של צבירים נרחבים במדינות האיחוד, בישראל ועמו הסחף בדרג המדיני. כדי לעצור זאת, יש צורך במדיניות שמבחינה בין טפל לעיקר ובין הצורך להקריב במידת הצורך שיקולי פנים לטובת אינטרסים לאומיים.